

DEDE KORKUT HİKÂYESLERİ'NDE GRİCE'İN İŞBİRLİĞİ İLKESİ

Rabia Şeyma İLHAN¹

Özet

Kullanıcının niyeti doğrultusunda anlamlı hale gelen dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlamaktan başka bildirişim amacıyla da kullanılmaktadır. Bağlam ve konuşmacının niyetine bağlı olarak ortaya çıkan edimbilim, anlamın daha ötesinde konuşmacı ve dinleyici arasındaki iletişimsel boyutu ele alır. İletişim esnasında dilsel kullanımların bağlamda ne ifade ettiğine, nasıl bir etkileşim içerisinde bulduklarına bakar. H. Paul Grice, insanlar etkileşim halinde buldukları zaman söylenen ile sezdirilmek istenilen farklı olabileceğinden dolayı işbirliği ilkesini ortaya koymuştur. Grice (1975) tarafından öne sürülen niyet merkezli işbirliği ilkesine göre konuşmacı ve dinleyicinin belirli ilkeleri göz önünde bulundurması gerekir. Konuşma kuralları nicelik, nitelik, tarz ve bağintı olmak üzere dört ulama ayrılır: Konuşmacının gereksiz ifadelerden kaçarak gerekli ölçüde bilgi verdiği nicelik kuralı; konuşmacının yanlış bilgiden kaçınarak doğru bilgiler verdiği nitelik kuralı; konuşmacının anlam belirsizliğinden uzak, açık ve net olduğu tarz kuralı; konuşmanın dışına çıkılmayan ve konuyla bağlantılı şeylerin söylendiği bağintı kuralı. Grice, bireylerin dört ulama ayırdığı konuşma kurallarına uymaları halinde iletişimin başarılı bir şekilde olacağını savunur.

Bu çalışmada, dilbilim alanı olan edimbilim çeşitli görüşler etrafında ele alınmıştır. Grice'in niyet merkezli işbirliği ilkeleri esas alınmıştır. Bu ilkeler Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait Dede Korkut Kitabında yer alan hikâyelerden tespit edilen örneklerle birlikte ele alınmıştır. Bağlamdan hareketle temsili örneklerin konuşmacı ve dinleyicide nasıl bir etkileşim oluşturduğu ve ne ifade ettiği üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında verilen temsili örneklerle birlikte bağlam içerisinde konuşmacı ve dinleyicinin nicelik, nitelik, tarz ve bağintı gibi konuşma kurallarına ne kadar bağlı kalıp kalmadıkları ifade edilmiş, Oğuzların niyetlerini ne derecede yansıttıkları ve sağlıklı bir iletişim ortamının kurulup kurulmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edimbilim, H. Paul Grice, İşbirliği İlkesi.

Jel Kodları: I2, Y, Z.

GRİCE'S COOPERATION PRINCIPLE IN DEDE KORKUT STORIES

Abstract

The language, which becomes meaningful according to the user's intention, is used for communication purposes other than providing agreement between people. The pragmatics, which emerges from the context and the intention of the speaker, goes beyond the meaning of the communicative dimension between the speaker and the listener. It looks at what linguistic uses mean in the context of communication and how they interact. H. Paul Grice puts forward the principle of cooperation, since when people interact, what can be said and desired can be different. According to the intent-oriented cooperation principle proposed by Grice (1975), the speaker and the listener should consider certain principles. The rules of speech are divided into four categories: quantity, quality, manner and relation: "Maxim of quantity", where the speaker gives the necessary amount of information by avoiding unnecessary expressions; "maxim of quality", in which the speaker gives correct information by avoiding false information; "maxim of manner", in which the speaker is clear and neatly from the ambiguity of meaning; "maxim of relation", that does not go out of speech and is not said irrelevant to what is said. Grice argues that communication will be successful if people follow the rules of speech that people divide into four classes.

In this study, pragmatics, which is the field of linguistics, is discussed around various views. It is based on Grice's intent-oriented cooperation principles. These principles are discussed together with the examples found in the stories in the Dede Korkut Book of the Old Anatolian Turkish period. Based on the context, it has been tried to emphasize how the representative examples form the interaction between the speaker and the

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Anabilim Dalı, seyma.ilhan1386@gmail.com.

listener and what they mean. In the conclusion part of the study, it has been stated that, in the context, the extent to which the speaker and the listener remained bound to the rules of speech such as quantity, quality, manner and relation, and the extent to which Oguz reflected their intentions and whether a healthy communication environment was established was tried to be evaluated.

Key Words: Pragmatics, H. Paul Grice, Cooperative Principle.

Jel Classification: I2, Y, Z.

GİRİŞ

Yaşamın her alanında var olan dil, bireylerin duygu ve düşüncelerini ileterek iletişim sağlayabilmeleri için bir araç olarak kullanılmaktadır. İnsanoğlu dış dünyada gördüklerini kendi iç dünyasında anlamlandırarak dil ile ifade eder. Evrende yer alan varlıkların birbirleriyle olan ilişkileri kullanım sahasına dil ile ortaya çıkar. Birey, sorumlu olduğu dili niyeti doğrultusunda şekillendirir ve iletişimi gerçekleştirir. İnsanların bireysel yönlerinin yanında toplumsal yönleri de vardır. Saussure (1998: 50), her iki yönü de ele alarak dil (langue) ve söz (parole) ayrımı yapar. Dil, bireyden bağımsız ve toplumsal bir olgu iken söz, bireysel bir olgudur yani bireylerin söylediklerinin toplamıdır. Sözlerin biraya gelmesiyle beraber diller meydana gelir. Her ikisi de karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisindedir ve birbirini gerektirir. Birbirini gerektiren dil-söz ilişkisi sözce ile dış dünyaya aktarılır.

İletişim ortamı içerisinde anlam üretmek ise dilin önemli amacıdır. Bağlamdan bağımsız ele alınan anlam iletişimde anlaşmazlıklara sebep olur. Eski Yunan'dan beri de sözcük ve tümcenin bağımsız şekilde ele alınması dili tasvir etmede yetersizlik göstermiştir. Dil felsefecilerinin anlamı iletişim ortamına bağlı kalıp bağlamla birlikte ele almalarıyla edimibilim ortaya çıkmıştır (Coşar-Usta, 2016: 143). Dilbilimci Chomsky, dil edinimine anlam bilim ve edimibilimi kapsayacak şekilde yaklaşmıştır. Dil ediniminde bağlama bağlı anlam ve amaçlanan anlamla beraber dillerin nitelikleri belirlenmeye başlanmıştır. Konuşmacıların söyledikleri ile demek istedikleri arasındaki fark edimibilimin oluşmasını sağlamıştır (Balci, 2017: 20). Dilbilimin alanlarından birisi olup bağlam ve konuşucunun niyeti doğrultusunda ortaya çıkan edimibilim, anlamın daha da ötesine giderek konuşucu ve dinleyici arasındaki iletişimsel boyutu ele alır. Niyet ölçütüyle yakın ilişki içerisinde olan edimibilim "nedir?" sorusundan ziyade "ne demek isteniyor?" sorusuna cevap arar. Konuşma halinde anlamla ilgili olan edimibilim hem konuşmacı anlamı hem de bağlamsal anlamı ele alır. Konuşucu bazı durumlarda söylediği şeyin daha fazlasını karşı tarafa iletmek ister ve edimibilim de bununda ilgilenir. Cümle anlamı ve bağlamı dikkate alarak konuşucunun ne demek istediğine bakar. Burada konuşucunun niyetinin doğru olarak sezilmesi önemlidir (Yaylagül, 2015: 326-327). İletişimde konuşucu ve dinleyici arasındaki dil kullanımını ele alan edimibilim, tümce yapılarının konuşucu ve dinleyici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği ve söz eylemlerin bıraktığı etkiyi ele alır (Uslu, 2005: 35). Levinson'a (2000: 9), göre edimibilim bir dil yapısında kodlanmış ya da gramerleşmiş bağlam ve dil ilişkilerinin çalışmasıdır. Yani dil ve dil arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Dil ve bağlam arasındaki ilişkinin sadece gramer yazımı ile ilgili olan yönlerinin incelenmesidir. Dilin iletişimde kullanımı, özellikle de bunların kullanıldığı durum, bağlam ve cümleler arasındaki ilişkileri ele alan edimibilim: sözcelerin yorumlanması ve gerçek dünya bilgisine nasıl bağlı olduğu, konuşucuların söz edimini nasıl kullanıp anladıkları, cümle yapısının konuşucu ve dinleyici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği üzerinde durmaktadır (Richard, 2002: 412).

1. GRİCE'İN İŞBİRLİĞİ İLKESİ

H. Paul Grice'in varsayımına göre iletişimde karşılıklı anlaşmayı sağlayabilmek için konuşucu ve dinleyicinin bazı ilkeleri göz önünde bulundurması gerekir. Konuşma sezdirimleri adını verdiği bu kuramla Grice, konuşmanın altında yatan mantığı ele alır. İnsanların birbirlerini söylediklerinden ziyade demek istediklerine bakarak anlamaları Grice'in önemle üzerinde durduğu noktadır. Kurama göre iletişim, dinleyici konuşucunun niyetini doğru olarak sezmesiyle birlikte başarıya ulaşmış olur. Grice, insanların sezdirimlerle dolu ve net olmayan konuşmaları anlayabilmeleri onların işbirliğine

yatkın canlılar şeklinde açıklar ve işbirliği ilkesini ortaya koyar (Doğan, 1990: 63). Ele alınan kurama göre konuşma, bireysel bir durum ve sosyal bir davranıştır (Grice, 1975: 47).

Teoriye göre bir şeyler anlatan konuşucuya karşılık dinleyici bağlamdan hareketle varsayımlar oluşturmalı ve konuşucunun niyetini sezmeyle çalışmalıdır. Niyet doğru olarak sezildiği zaman iletişim gerçekleşmiş olur. A ve B'nin bir bankada çalışan ortak arkadaşı C hakkında konuştukları varsayarak B kişisi C'ye ima ederek işine nasıl devam ettiğini sorar ve C henüz hapse girmemiş işinde oldukça iyidir. Bu noktada A, B'nin neyi ima ettiğini bağlamdan hareketle kavrar. B'nin iması söylediklerinden farklı yani C henüz hapse girmemiştir. Grice'in verdiği bu örnekle birlikte İşbirliği ilkesinde bağlam ve sezdirimin önemini ele alır (1991: 24). Konuşmalarımız birbirinden kopuk, bağlantısız bir şekilde oluşmaz. Eğer öyle olsaydı birbirimizi anlayamaz ve iletişim kuramazdık. Anlamak ve anlatmak üzerine kurulu olan bu teoride anlatmak yalnızca bir şey dile getirmek değil, dinleyicide bir etki meydana getirmektir. Dil dışı anlatımlar bu yönelimlerin dışı vurulmasında güvenilir olmamasından dolayı bu anlatımlarla iletide bulunmaya çalışanlar bir şey anlatmış olmazlar (Aysever, 2001: 146). Grice (1975: 45), konuşucunun iletişim ortamında dilsel ifadeye yüklediği anlamın dinleyici tarafından anlaşılmasını işbirliğine yatkın olmasına bağlar. Söylenilmek istenilen şeyin amaç ve yönü doğrultusunda, gerektiği kadar doğru zamanda söylenmesi Grice'in "İşbirliği İlkesi" nin temel prensibidir. Bu prensibe göre konuşma kurallarını nicelik, nitelik, tarz ve bağıntı olmak üzere dört ulama ayırır. Bu ilkeler hem konuşucu hem dinleyici tarafından dikkate alınmalıdır. Grice'in ele aldığı teoride yer alan ilkeler, bildirişimin daha anlaşılır, etkili, düzgün ve iletişimsel olmasını sağlar (İmer vd., 2011: 55). Ele alınan bu ilkeler kuralcı ve yaptırımcı olmaması yanında akılcılık çevresinde var olan dili düzenleyici prensipleri betimler. Dil kullanımına dair dilbilimcilere çözümleme imkânları sağlar. Herhangi bir konu hakkında konuşurken, bir şeyi ifade ederken ya da gevezelik yaparken iletişimdeki kişilerin ortak amacı anlaşılmayı sağlamaktır. Bu ilkelerde kural olmaktan çok insan davranışını yönlendiren hususlardır (Turan, 2013: 98).

2. DEDE KORKUT HİKÂYERİ'NDE İŞBİRLİĞİ İLKESİ

Sözlü kültür ortamında icra edilerek 15. yüzyılda yazıya geçirilmeye başlanan ve geçiş dönemi eseri olarak kabul edilen *Dede Korkut Hikâyeleri*, hem destan hem halk hikâyeleri özelliği taşımaktadır. Oğuz Türklerinin değerlerini, kahramanlıklarını konu alan bu eserin Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Anlatmaya bağlı edebi metinlerin özelliklerini bir arada barındıran bu eser, Türklerin dili, tarihi, yaşamları, gelenek-görenekları, dinî inançları ve kahramanlıkları hakkında bilgi vermesiyle özel bir yere sahiptir².

Bu çalışmada, artzamanlı bir yöntemle edimbilim kuramlarından birisi olan Grice'in dört ulama ayırdığı niyet merkezli işbirliği ilkesi esas alınarak Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan metinler taranmış ve tespit edilen örneklerle birlikte ele alınmıştır.

2.1. Nicelik Kuralı (Maxim of Quantity)

Bu kural, iletilecek olan bilgilerin miktarıyla ilgilidir. Konuşmaya yapılacak olan katkı gerektiği kadar bilgilendirici olmalıdır. Konuşmaya yapılan katkı gereğinden daha bilgilendirici bir şekilde yapılmamalıdır. Gereğinden fazla bilgi vermek zaman kaybına sebep olur. Bununla birlikte amaca uygun bilgi verilmemesi kafa karışıklığı ve konunun başka yere sapmasına sebebiyet verir. Tamir edilen bir arabaya yardımcı olmak isteyen bir kişi yardıma katkısı gereğinden az ya da gereğinden fazla olmamalıdır. Örneğin, dört vidaya ihtiyaç duyulursa iki ya da altı vida yerine ihtiyaç duyulan sayıda yani dört vida verilmesi gerekir (1975: 45-47). Konuşucunun sorulan soruya karşılık daha çoğunu gerektirdiği halde tek bir sözcükle yanıt vermesi ve konuşucunun kaçak cevaplar iletmesi nicelik kuralının ihlal edilmesine sebep olur (Morreall 1997: 115). Konuşmacının amacı doğrultusunda konunun dışına sapsadan gereken cevapların verilmesi iletişimde aksamaların yaşanmasını engelleyerek karşılıklı konuşmaya katkıda bulunulur.

Beyrek: "Bre ozan nereye gidiyorsun"

² Bk. Ergin (1989), Gökyay (1980).

Ozan: “Bey yiğit düğüne gidiyorum.”
Beyrek: “Düğün kimin”
Ozan: “Yalancı oğlu Yaltacığın.”
Beyrek: “Bre kimin nesini alıyor.”
Ozan: “Han Beyreğin adaklısını alıyor.” (50)

Ele alınan örnekte Beyrek ile Ozan karşılıklı konuşma kurallarını yerine getirmektedir. Sorular soran Beyreğe karşılık Ozan, başka konulara saptmadan konuşmanın amacı doğrultusunda gerektiği ölçüde bilgilendirici cevaplar vermektedir. Bundan dolayı bu örnek Grice’in nicelik kuralına uygunluk göstermektedir.

Tepegöz:
“Memleketten doğum yerinden yiğit yerin neresidir
Karanlık gece içinde yolu kaybetesen ümidin nedir
Büyük sancak tutan hanınız kim
Savaş günü önden at tepen alpimiz kim
Aksakallı babanın adı nedir
Alp erenin erden adını saklaması ayıp olur
Adın nedir yiğit söyle bana”

Basat:
“Memleketten doğum yerinden yerim güney
Karanlık gece içinde yolu kaybetsem ümidim Allah
Büyük sancak tutan hanımız Bayındır Han
Savaş günü önden at tepen alpimiz Ulaş oğlu Salur Kazan
Babamın adını sorar olsan koca ağaç
Benim adımlı sorarsan Aruz oğlu Basattır” (110-111)

Tepegöz ve Basat arasında geçen konuşma, konuşmanın gerektirdiği ölçüde bilgilendiricidir. Basat, sorulan soruların dışına çıkmadan doğum yerini, hanını ve kim olduğunu karşılıklı konuşma kurallarından birisi olan nicelik kuralına bağlı kalarak cevap vermiştir.

2.2. Nitelik Kuralı (Maxim of Quality)

Konuşmaya yapılan katkının doğru olması gerektiğini savunan bu kuralda yanlış olduğuna inanılan şey ve elinde doğruluğuna ilişkin yeterli kanıt olmayan bilgi söylenmemelidir. Konuşmaya yapılacak olan katkı gerçeğe uygun olmalıdır. Örneğin, pasta yaparken yardımcı olan kişinin şekere ihtiyaç varsa şeker yerine tuz vermemesi gerekir. (1975: 46- 47). Elinde yeterli kanıtın olması demek, konuyla alakalı bilgiye sahip olmak ve karşı tarafı bildiğimize inandırmak demektir. Kişinin kafadan atarak kabaca bir tahminde bulunması iletişimde aksamalara sebep olur (1997: 116).

Yigenek:
“Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Aziz Tanrı
Sen anadan doğmadın
Sen babadan olmadın

Kimsenin rızkını yemedin

Kimseye güç etmedin

Bütün yerlerde birsin

Sen daim ve baki olan Allahsın (...)" (101)

Yigenek, nitelik kuralının ilkesi içinde Allah ile konuşmaya başlar. Konuşmacı bu konuşmada Allah hakkında dürüstçe doğru bilgiler vermektedir. Sözgelimi, gerçekten de Allah anadan babadan dünyaya gelmemiştir. Konuşmacı, Allah'ın yücelerden yüce oluşunu Grice'in "inandığın şeyleri söyle" ilkesiyle bağdaştırarak ifade eder.

Deli Dumrul: "Bre, al kanathı Azrail sen misin"

Azrail: "Evet benim"

Deli Dumrul: "Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun"

Azrail: "Evet ben alıyorum"

Deli Dumrul: "Bre Azrail, ben seni geniş yerde istiyordum, dar yerde iyi elime girdin değil mi (...). Ben seni öldüreyim, güzel yiğidin canını kurtarayım" (76-77)

Deli Dumrul ile Azrail arasında geçen konuşmada konuşmacının sorduğu sorular Azrail tarafından doğru olarak cevaplanır. Sözgelimi, gerçekten Azrail can alır. Burada sorulan sorulara karşılık yanlış bilgidan kaçınarak doğru cevapların verilmesi, Grice'in nitelik kuralına örnek olarak gösterilebilir.

2.3. Tarz Kuralı (Maxim of Manner)

Bu kural, söylenenden ziyade, söylenen şeyin nasıl söylendiğini dikkate alır. "Açık olun" başlığıyla birlikte konuşmada ifade, anlatım belirsizliğinde kaçınma, belirsizlikten anlamdan kaçınma, sözü gereğinden fazla uzatmayıp kısa konuşma ve düzenli konuşma gibi dört ilkeyi ele alır. (1975: 46). İletilmek olan bilgi belirsizliği sebep olacak ifadelerden kaçınıp açık ve net olmalıdır.

Yigenek:

"(...) Vurduğunu ulutmayan Ulu Tanrı

Bastığını belirtmeyen belli Tanrı

Kaldırdığını göğe yetiştiren güzel Tanrı

Kızdığını kahreden kahhar Tanrı

Birliğine sığındım Rabbim kadir Tanrı

Medet senden

Kara elbiseli kâfire at tepiyorum

İşimi sen yoluna koy" (101)

Yigenek, esir düşen babası Kazılık Koca'yı kâfir elinden kurtarmak için sancak beyleri ile yola çıkar ve kâfirle karşı karşıya gelir. Düşman karşısına çıkan Yigenek anlam belirsizliğinden uzak kalarak lafi uzatmadan Tanrı ile konuşur. Burada Yigenek'in isteği esir olan babasını kurtarmaktır ve Tanrı'dan açık ve net bir şekilde işini yoluna koymasını ister.

Bir kişi: "Sen Han Kazan'ın oğlu değil misin"

Uruz: "Bre kavat benim babam Bayındır Han değil midir"

Bir kişi: "Yok, o ananın babasıdır, senin dedendir."

Uruz: "Bre ya benim babam ölü müdür diri midir"

Bir kişi: “Diridir, Toman’ın Kalesinde esirdir” (137)

Uruz ata binip divana gelirken bir kişi ile karşılaşır, burada babasının sağ olduğunu ve düşman elinde esir olduğunu öğrenir. Karşılaştığı kişi sözü gereğinden fazla uzatmayarak derli toplu bir şekilde anlatır. Konuşmacının açık ve net konuştuğu tarz kuralına örnek olarak gösterilebilir.

2.4. Bağıntı Kuralı (Maxim of Relation)

Bu kurala göre, birbirinden kopuk bağlantısız şeyleri söylemek iletişimin aksamasına sebep olur. Konuşma esnasında konuşmanın dışına çıkmayıp daha önce söylenenlere bağlı kalarak konuşmaya olan katkı sağlanmalıdır. Örneğin, kek malzemeleri karıştırırken iyi bir kitap vermek yerine yapılan işle bağlantılı şeylerin verilmesi yerinde olacaktır. (1975: 47)

Dede Korkut: “Tepegöz, Oğuz elinde perişan oldu, bunaldı, ayağının toprağına beni attılar, sana haraç verelim, derler.”

Tepegöz: “Günde altmış adam verin yemeğe dedi.”

Dede Korkut: “Bu şekilde sen adam bırakmaz tüketirsin, amma günde iki adam ile beş yüz koyun verelim.”

Tepegöz: “Pekâlâ öyle olsun, evet hem bana iki adam verin yemeğimi benim pişirsin, ben yiyeyim.” (106)

Oğuz halkına zarar veren Tepegöz’ün yanına anlaşması için Dede Korkut’u gönderirler. Dede Korkut bağıntı ilkesine bağlı kalarak birbiriyle bağlantılı şeyler söyler. Burada konuşmaya yapılan katkı konuşmanın içeriğiyle ilgilidir.

Uruz:

“Ünümü anla benim sözümü dinle ağam Kazan

Sağına baktın kah kah güldün

Soluna baktın çok sevindin

Karşına baktın beni gördün ağladın

Sebep nedir söyle bana

Karabaşım kurban olsun babam sana”

Kazan:

“Beri gel tayım oğul

Sağıma doğru baktığımda kardeşim Kara Göneyi gördüm

Baş kesmiştir kan dökmüştür ganimet almıştır ad kazanmıştır

Soluma doğru baktığımda dayım Aruzu gördüm

Baş kesmiştir kan dökmüştür ganimet almıştır ad kazanmıştır

Karşıma doğru baktığımda seni gördüm

On altı yaşına geldin

Bir gün ola düşeyim öleyim sen kalasın

Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin

Kanlı Oğuz içinde ganimet almadın yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalınca tacımı tahtımı sana vermezler diye sonumu andım ağladım oğul” (59-60)

Verilen örnekte Uruz ile Kazan arasında geçen karşılıklı konuşma Grice'in bağıntı ilkesine uygunluk gösterir. Kazan, Uruz'un sorduğu sorulara bağlı kalarak konuşmanın dışına çıkmaz ve birbiriyle bağlantılı karşılık verir.

Yigenek:

“Yücelerden yücesin

Kimse bilmez nicesin Aziz Tanrı

Sen anadan doğmadın

Sen babadan olmadın

Kimsenin rızkını yemedin

Kimseye güç etmedin

Bütün yerlerde birsin

Sen daim ve baki olan Allahsın

Ademe sen taç giydirdin

Şeytana lanet kaldın

Bir suçtan ötürü huzurundan sürdün

Nemrud göğe ok attı

Karnı yarık balığı karşı tuttun

Ululuğuna haddin yok

Senin boyun kaddin yok

Veya cism ile ceddin yok

Vurduğunu ulutmayan Ulu Tanrı

Bastığını belirtmeyen belli Tanrı

Kaldırıldığını göğe yetiştiren güzel Tanrı

Kızdığını kahreden kahhar Tanrı

Birliğine sığındım Rabbim kadir Tanrı

Medet senden

Kara elbiseli kâfire at tepiyorum

İşimi sen yoluna koy” (101)

Yigenek'in Allah'a yalvardığı bu konuşma işbirliği ilkesinden nitelik-nicelik-tarz kurallarının üçünü de barındırır. Yigenek, esir düşen babası Kazılık Koca'yı kâfir elinden kurtarmak için sancak beyleri ile yola çıkar ve kâfirle karşı karşıya gelir. Düşman karşısına çıkan Yigenek Allah'a sığınırken övgüler dizer. Yigenek, Allah ile yaptığı bu konuşmada Allah'ın yücelerden yüce olduğunu, anadan babadan doğmadığını ve sıfatlarını dile getirir. Konuşmacı, inandığı şeyleri söyleyerek Allah'ın birliğini, ululuğunu ne kadar büyük olduğunu ve işini yoluna koyacak olan Allah'ın olduğunu ifade eder. Konuşmacının bu övgülerle verdiği doğru dürüst bilgiler Grice'in konuşma kurallarından nitelik kuralına örnek olarak gösterilebilir.

Yigenek gereksiz ifadelerden kaçınarak gerektiği ölçüde bilgiler verir. Babası Kazılık Koca'nın kâfir eline esir düştüğünü ve sancak beyleriyle beraber babasını kurtarmak için yola koyulduğunu yaptığı övgüsünde dile getirmez. Kara elbiseli kâfire at tepeceğini söyleyerek gerekli ölçüde bilgi verir. Yigenek'in Allah ile yaptığı bu konuşma, Grice'in nicelik kuralına örnek olarak gösterilebilir.

Yigenek'in anlam belirsizliğinden uzak kalarak lafı uzatmadan Allah ile konuşmuştur. Burada işini yoluna koyacağına inandığı Allah'tan kâfire karşı medet ummuştur. Konuşmacının övgüsü Grice'in konuşma kurallarından tarz kuralına örnek olarak gösterilebilir.

SONUÇ

Edimbilim bağlamında Grice'in konuşma kurallarından niyet merkezli işbirliği ilkesi nicelik kuralı, nitelik kuralı, tarz kuralı ve bağıntı kuralı bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nden 12 metin taranmış ve tespit edilen örnekler verilmiştir. Ele alınan bu kuralları kullanmadan karşılıklı konuşma gerçekleştirmek zordur. Sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturmak, konuşmada aksamalara sebep olmamak için bu bahsedilen kuralları dikkate almamız gerekir. Sezdirimlerle dolu konuşmaları anlayabilmek insanların işbirliğine yatkın canlılar olduklarını göstermektedir. Oğuzlar, bildirişim sırasında niyetlerini doğru olarak karşı tarafa iletmekte ve anlaşmayı sağlamaktadırlar. Ele alınan hikayelerde bağlam ve anlama bağlı karşılıklı konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Oğuzlar, bu ilkelerden habersiz olmaları halinde doğru, birbiriyle bağıntılı, açık ve net bilgiler sunarak bu kuralları gözettiklerini göstermekte ve sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturdukları görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aysever, R. L. (2001). Bir Şey Anlat(Maya Çalış)Mak: H. Paul Grice'a Eleştirel Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 135-157.
- Balcı, H.A. (2017). Karşılaştırmalı ve Kültürlerarası Edimbilim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 19-27.
- Coşar, M. -Usta, Ç. (2016). Nasreddin Hoca Fıkralarında Grice'in İşbirliği İlkesinin İhlali, *Milli Folklor*, 109, 141-152.
- Doğan, G. (1990). Bir Edimbilim Kuramı Olarak Bağıntı, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 63-73.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2013). *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Grice, H. P. (1975). Logicand conversation, *Syntaxand Semantics 3: Speech Acts*, 41-58.
- Grice, H. P. (1991). *Studies in the Way of Words (SWW)*, Cambridge MA: Harvard University Press.
- İmer, K.; Kocaman, A.; Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Levinson, S. C. (2000). *Pragmatik. Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft*. Neu Übersetzt von M. Wiese. Herg: P.Eisenberg/H.Kiesel. Niemeyer: Tübingen
- Morreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak* (Çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer), İstanbul: İris Mizah Kültürü Yayınları.
- Richard, J. C.et al. (2002). *Dictionary of LanguageTeaching and Applied Linguistics*, Essex: Longman
- Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev. Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Turan, Ü. D. (2013). *Genel Dilbilim II*, (Edit. Özsoy, Sumru; Emeksiz, Zeynep Erk), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uslu, Z. (2005). Edimbilim ve Yabancı Dil Öğretimine Etkileri, *Dil Dergisi*, 127, 34-43.
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve Dilbilim*, Ankara: Hece Yayınları.